

ВІДГУК

**офіційного опонента – кандидата юридичних наук, професора
Котухи Олександра Степановича
на дисертацію Книгницького Миколи Миколайовича на тему:
«Роль правової культури в процесі застосування права в Україні»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081–Право**

Аналіз рукопису дисертації і публікацій автора за темою дослідження
уможливило сформулювати такі висновки, пропозиції та зауваження.

Актуальність теми дисертаційної роботи

Сучасний розвиток правової держави та правової системи в Україні
вимагає високого рівня правової культури, оскільки без її наявності не
можуть бути реалізовані такі основні цінності, як верховенство права,
справедливість, захист прав людини та забезпечення правопорядку в країні.
Правова культура безпосередньо пов'язана з ефективністю
правозастосування, оскільки вона впливає на поведінку громадян та
діяльність правозастосовних органів. Тому дослідження правової культури,
особливо її ролі у процесі застосування права, є надзвичайно актуальним для
розвитку правової системи України.

Правова культура є багатогранним явищем, яке охоплює
правосвідомість громадян, їхнє ставлення до закону, правомірну поведінку та
діяльність правозастосовних органів. Вона відображає рівень правової освіти
та виховання у суспільстві, формує систему цінностей, що визначають

взаємодію громадян з державними інститутами. В умовах реформування правової системи України важливо досліджувати, яким чином правова культура впливає на ефективність правозастосування та правопорядку, а також як її розвиток може сприяти підвищенню рівня правосвідомості і правомірної поведінки громадян. Саме дисертація Книгницького Миколи Миколайовича і присвячена аналізу ролі правової культури в процесі застосування права в Україні, що є важливою складовою для побудови правової держави. Дослідження є своєчасним, оскільки воно спрямоване на вирішення актуальної наукової задачі, а саме на визначення впливу правової культури на правозастосування та на пошук шляхів її вдосконалення для забезпечення ефективного функціонування правової системи в Україні.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими планами і темами

Дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри права та публічного управління Закладу вищої освіти “Університет Короля Данила” за напрямками “Трансформація правової системи України в умовах розвитку правових систем сучасності (теоретико-правовий та історико-правовий аспекти)” (державний реєстраційний номер 0116U002342) та “Закономірності розвитку і функціонування правової держави” (державний реєстраційний номер 0111U006673).

Оцінка обґрунтованості та достовірності наукових положень і рекомендацій, сформульованих автором

Ступінь наукової обґрунтованості основних положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи визначається передусім її структурою, логікою викладу матеріалу, застосовуваними методами вирішення поставлених завдань, новизною пропонованих до захисту положень.

Структура роботи сприяє повноцінному і послідовному розкриттю теми, що в кінцевому підсумку дозволило автору успішно вирішити

поставлені перед ним завдання. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що охоплюють дев'ять підрозділів та проміжних висновків, загальних висновків, списку використаної літератури, додатків. Структурна побудова дисертаційного дослідження не викликає заперечень і видається досить логічною. Між теоретико-методологічною (розділ 1), аналітичною (розділ 2) та практично орієнтованою (розділ 3) частинами простежується стійкий зв'язок. У межах кожного розділу і підрозділу дисертації розробляється певний відносно самостійний аспект становлення та розвитку правової культури, що сприяє розкриттю загального задуму пропонованого дослідження.

У дисертації аналізується широкий спектр думок українських і зарубіжних науковців щодо сформульованої в роботі проблематики, висуваються власні тези та пропозиції.

Дисертаційна робота вирізняється міждисциплінарним підходом з огляду на новий ступінь розвитку сучасної юриспруденції. Це посилює актуальність комплексного наукового дослідження концепції правової культури, засобів її забезпечення, що зумовлюється не лише необхідністю сприяти розширенню вітчизняного доробку у сфері захисту прав людини, а й потребою в науково обґрунтованих висновках щодо тенденцій формування правової культури в контексті правозастосування на сучасному етапі розвитку України.

Достовірність наведених у дисертації науково-методологічних положень та практичних висновків підтверджується значною кількістю опрацьованих праць вітчизняних і зарубіжних науковців.

Коректність посилань на літературні джерела дозволяє чітко відокремити наукові здобутки автора від напрацьовань інших дослідників.

Джерельно-інформаційна база дослідження налічує 143 найменування.

Отримані здобувачем результати дисертаційного дослідження, сформульовані висновки та рекомендації є науково обґрунтованими і базуються на використанні сучасних методів дослідження. Зокрема у

дослідженні дисертантом використано комплекс філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально юридичних методів наукового пізнання, зокрема: формально-логічний метод – при характеристиці поняття та сутності правової культури та процесу застосування права, що дозволяє виявити основні принципи та категорії, що визначають правову культуру і її роль у правозастосуванні; методи аналізу та синтезу – для дослідження особливостей правової культури та правозастосування, що дає змогу розкрити взаємозв'язок між елементами правової культури та ефективністю правозастосовної діяльності; метод порівняльного аналізу – при порівнянні різних форм і методів формування правової культури в контексті правозастосування в Україні та інших країнах, що сприяє виявленню найбільш ефективних підходів; системно-функціональний метод – для дослідження механізмів впливу правової культури на функціонування правозастосовних органів та забезпечення ефективності застосування права; нормативно-догматичний метод – при аналізі нормативно-правових актів та правових норм, що регулюють роль правової культури в процесах правозастосування в Україні; метод діалектики – для аналізу розвитку правової культури в умовах соціальних і політичних змін в Україні, виявлення суперечностей та альтернативних шляхів удосконалення правозастосовної діяльності; метод узагальнення – при формулюванні загальних висновків і рекомендацій щодо підвищення рівня правової культури і вдосконалення правозастосування в Україні (висновки).

Практичне значення отриманих результатів визначається їх актуальністю, новизною та сформульованими загальнотеоретичними і прикладними висновками. Сформульовані у дисертації висновки, положення і пропозиції можуть бути використані: у ході проведення подальших фундаментальних, загальнотеоретичних, галузевих і прикладних досліджень з проблеми вивчення ролі правової культури в процесі правозастосування в Україні, права та держави на сучасному етапі українського державотворення.

Матеріали дисертації використовуються в навчальному процесі Університету Короля Данила при викладанні курсів «Теорія держави і права», «Актуальні проблеми теорії держави і права», (акт впровадження від 04.09.2024); в науково дослідній та експертно-аналітичній роботі Науково-дослідного інституту імені академіка УАН І.М. Луцького при виконанні наукових програм розвитку Університету Короля Данила, Прикарпатського регіону та України відповідно до плану проведення наукових досліджень, при підготовці науково-практичних експертних висновків, зауважень і пропозицій до законопроектів в зазначеній сфері (довідка про впровадження від 05.09.2024).

Наукова новизна отриманих результатів дослідження

Зміст дисертації та опубліковані наукові праці Книгницького М.М. свідчать, що основні наукові положення, висновки та пропозиції, сформульовані автором, є самостійними і відображають його особистий внесок у розвиток правової науки. Наукова новизна роботи полягає в комплексному дослідженні ролі правової культури в процесі застосування права в Україні, зокрема в умовах сучасних трансформацій правової системи та розвитку правової держави.

Серед найбільш вагомих результатів дисертаційної роботи, що визначають її наукову новизну, слід відзначити наступні, зокрема: вперше встановлено необхідність інтеграції правової культури в процес правозастосування та її впливу на ефективність функціонування правової системи України. Автор розкриває взаємозв'язок між правовою культурою та правосвідомістю громадян, правовою поведінкою та діяльністю правозастосовних органів, що сприяє підвищенню рівня правопорядку в державі.

Також в дисертації обґрунтовано необхідність удосконалення законодавства України з урахуванням впливу правової культури на

правозастосування. Пропозиції здобувача щодо адаптації міжнародного досвіду та європейських стандартів у галузі правової освіти, що враховують національні особливості, є важливими для реалізації євроінтеграційної політики країни.

Дисертантом також вдосконалено теоретико-правове визначення поняття «правової культури», яке розглядається не тільки як частина правової системи, але й як важливий чинник у формуванні ефективної правозастосовної діяльності, а також правової соціалізації особи. Зокрема, виокремлено основні риси правової культури та досліджено її місце в процесах інституціоналізації правових норм у суспільстві.

Усі положення вирізняються новизною та є безумовно цінними для подальшого розвитку вітчизняної юридичної науки і можуть бути використані як основа для удосконалення правозастосування в Україні.

***Повнота висвітлення сформульованих у дисертаційній роботі положень,
висновків і рекомендацій в опублікованих автором працях***

Основні положення, висновки та рекомендації дисертації доповідались і отримали схвалення на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та форумах, а результати дисертації висвітлені в 7 наукових публікаціях, з яких 4 статті опубліковані в наукових фахових виданнях України, 1 стаття в міжнародному фаховому виданні (Республіка Польща) та 2 тези доповідей, оприлюднених у збірниках матеріалів конференцій.

Наукові публікації повною мірою відображають основні результати дисертаційної роботи та відповідають вимогам пунктів 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії.

Наукові результати в опублікованих наукових працях здобувача не повторюються. Всі представлені наукові публікації здобувача підлягають зарахуванню за темою дисертації.

Зауваження до окремих положень дисертаційної роботи

Поряд з позитивною оцінкою результатів дослідження, кілька положень, представлених у дисертації, потребують додаткового обґрунтування та уточнень. Ці зауваження мають дискусійний характер і можуть стати підставою для наукової дискусії. З них можна виокремити наступні:

1. На с. 42-48 дисертації автор аналізує вплив правової культури на правозастосування та зазначає, що високий рівень правової культури сприяє ефективності правозастосовної діяльності та формуванню правосвідомості громадян. Однак не зовсім зрозуміло, які саме аспекти правової культури є визначальними для покращення правозастосування в Україні. Вказується, що правова культура охоплює правові знання, правову поведінку та правові традиції, проте не розкрито, яким чином кожен з цих елементів впливає на процес реалізації правових норм. Було б доцільно деталізувати, які саме складові правової культури є пріоритетними для вдосконалення правозастосовної практики та які механізми впровадження правової культури в роботу правозастосовних органів є найбільш ефективними. Також потребує додаткового уточнення, яким чином рівень правової культури громадян безпосередньо впливає на рівень довіри до правової системи та правозастосовних органів. Які конкретні елементи правової культури мають найбільший вплив на правозастосування? Чи можна виокремити специфічні аспекти правової культури, які є ключовими саме для судової та адміністративної практики? Які механізми можна застосувати для підвищення рівня правової культури серед посадових осіб, які безпосередньо здійснюють правозастосування?

2. У підрозділі 2.1 дисертації аналізується взаємозв'язок правової культури та правосвідомості громадян, однак залишаються відкритими питання щодо визначення пріоритетних факторів, що впливають на рівень правової культури в Україні. Автор обґрунтовано зазначає, що правова культура формується під впливом соціальних, економічних та політичних факторів, проте бракує конкретного аналізу того, які саме фактори мають визначальний вплив у сучасних умовах України. Було б доцільно розширити цей аспект дослідження, зокрема шляхом аналізу впливу цифрових технологій, глобалізаційних процесів та європейської інтеграції на рівень правової культури громадян. Крім того, у роботі зазначається, що правова освіта відіграє важливу роль у підвищенні рівня правової культури, проте не розкрито, як саме сучасні освітні методики та інформаційні технології можуть бути використані для ефективного підвищення правової культури різних верств населення. Які соціальні та економічні фактори наразі є найбільш значущими для формування правової культури громадян України? Яким чином цифрові технології впливають на процес правового виховання та правосвідомості? Просимо висвітлити ці питання на прилюдному захисті.

3. На с. 130-138 автор приділяє увагу ролі правової культури у процесі євроінтеграції України, проте недостатньо розкривається питання адаптації міжнародного досвіду у сфері правозастосування та правової культури. Дисертант справедливо зазначає, що правова культура є одним із ключових чинників формування правової держави, однак у роботі не розглянуто конкретні приклади міжнародних моделей правової культури, які можуть бути ефективно інтегровані в українську правову систему. Також важливо було б більш детально зупинитися на проблемах імплементації європейських стандартів правової культури, зокрема у сфері правової освіти, професійної підготовки правників та функціонування судової системи. Було б корисно розглянути, як правова культура громадян впливає на сприйняття та ефективність євроінтеграційних процесів у сфері права, а також які правові механізми можуть сприяти гармонізації української правової культури з

європейськими стандартами. Які саме міжнародні моделі правової культури можуть бути адаптовані в Україні? Як імплементація європейських стандартів правової культури може сприяти підвищенню ефективності правозастосування в Україні? Чи існують ризики, пов'язані з інтеграцією європейських підходів до правової культури в українське суспільство, і як їх можна мінімізувати? Просимо обґрунтувати.

Проте варто наголосити, що вказані недоліки і наведені зауваження в основному вказують на дискусійні моменти та мають рекомендаційний характер. Вони не заперечують загальної позитивної оцінки дисертації М.М. Книгницького.

Відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам

За своєю структурою, змістом, обсягом та оформленням дисертація відповідає вимогам, передбаченим «Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказом МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.), і «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Випадків порушення академічної доброчесності не встановлено.

Загальний висновок про відповідність роботи встановленим вимогам

Дисертаційна робота Миколи Миколайовича Книгницького на тему: «Роль правової культури в процесі застосування права в Україні» є

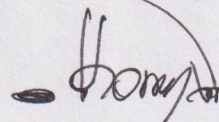

актуальним, самостійно виконаним та завершеним науковим дослідженням. Отримані результати та висновки є належно обґрунтованими, містять наукову новизну, мають теоретичне та практичне значення. Зміст дисертації відповідає паспорту спеціальності 081–Право.

Зазначене засвідчує, що за змістом, актуальністю, оформленням, підходами до вирішення наукових проблем, теоретичним та прикладним значенням отриманих результатів дисертаційна робота на тему: «Роль правової культури в процесі застосування права в Україні» за своєю структурою, обсягом та оформленням відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор Микола Миколайович Книгницький заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань “Право” за спеціальністю 081–Право.

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, професор,
декан факультету права Львівського
торговельно-економічного університету

О. С. Котуха

